

A funkcionálizmus kérdése a néprajzban

I.

A tudományos munka eredménye lényegében attól függ, hogy milyen módszerrel dolgoznak a tudomány művelői. Minden eredmény valamilyen módszer következménye. Különösképpen látjuk ezt a néprajznál, ahol egy-egy eredmény, következtetés nagyon gyakran az irodalomtörténet, a történelem, a földrajz, a társadalomtudomány, a lélektan, sőt a természettudományok területét is érinti. Nálunk elsősorban az irodalomtörténet és a földrajz-történelem volt az, amelyekhez a legszorosabban kapcsolódtak a néprajz eredményei. Mindezt a magyar néprajz sajátos helyzetével, történetével magyarázhatjuk meg. A néprajz művelői elsősorban az irodalomtörténet (Katona Lajos, Solymossy Sándor, Heller Bernát, Berze Nagy János) és a földrajz (Jankó János, Ecsedi István, Bátky Zsigmond, Györffy István) területéről indultak el és kanyarodtak át a néprajz területére. Azok, akik tudományos pályájuk kezdetekor az irodalomtörténettel állottak kapcsolatban az ú. n. „szellemi“ néprajzot művelték, azok pedig, akik geográfus-műhelyben nevelkedtek, a „tárgyi“ néprajz terén munkálkodtak. Ez nem egyszer éles ellentétre, vitára adott alkalmat.¹ Elmondhatjuk, hogy a „szellemi“ és „tárgyi“ néprajz művelőinek módszerei, eredményei távolabb állottak egymástól, mint egyrészt az irodalomtörténettől, másrészt a földrajztól. A „tárgyi“ néprajz körébe tartozó legjelesebb tanulmányok jórésze — JANKÓ, BÁTKY, GYÖRFFY dolgozatai — földrajzi folyóiratokban vagy kiadványokban (Földrajzi Közlemények, Föld és Ember) látnak napvilágot, s a „szellemi“ néprajz termékeit az irodalomtörténészek kísérik a legéberebb figyelemmel. Tanulságos példája ennek az, hogy KATONA LAJOS válogatott tanulmányait, — amelyek néhány kivételével néprajzi tárgyúak — az irodalomtörténész CSÁSZÁR ELEMÉR adja ki,² s a magyar népköltészeti kutatás történetéről, a XIX. század néprajzi gondolkodásának kialakulásáról a legtöbbet a szintén irodalomtörténész HORVÁTH JÁNOS kutatásainak köszönhetünk.³ A kettősséget jól jellemzi az, hogy

¹ L. pl. Viski Károly, A magyar tudománypolitika alapvetése (ism.): NéprÉrt. XIX (1927), 35–45.; ua., Válasz Solymossy Sándornak: NéprÉrt. XIX (1927), 120–1. — Bátky Zsigmond, Múzeumunk érdekében: NéprÉrt. XIX (1927), 123–7; Solymossy Sándor: Magunk ügyében: Ethn. XXXVIII (1927), 127–32, 203.

² Katona Lajos irodalmi tanulmányai. I.–II. köt. Bp., 1912.

³ Horváth János, A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp., 1927.

a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, az Ethnographia — a Társaság eredeti célkitűzéseitől eltérőleg, — hosszú ideig (1900—1935 között) jóformán csak a „szellemi“ néprajz területére tartozó cikkeket közölte, a „tárgyi“ néprajz a Néprajzi Múzeum folyóiratának⁴ lapjaira szorult vissza. Folyton ez a kettősség domborodik ki „A magyarság néprajza“ című összefoglaló munka négy kötetéből is. A földművelés és állattenyésztés eszközeiről, munkamódjáról a második kötetben olvashatunk, viszont az idetartozó szokásanyag a termést varázsló, gonosz-elhárító cselekedetektől a kalákákig, az arató ünnepekig a negyedik kötetben található. A kötetek szerzői és szerkesztői a hagyomány tárgyait is különválasztották maguktól a hagyományoktól, ami azt jelenti, hogy például a regös énekek tárgyalása és a regösök felszerelésének leírása, más-más kötetbe került. A munkának ezt a beosztását a második kiadás előszavában VISKI KÁROLY magyarázni próbálja, de elismeri a „magyar néprajz“ fogalma más felosztásának, rendezésének, az ismeretanyag belsőleg összefüggőbb tagozásának lehetőségét, illetőleg jogosságát is.⁵

Nem szükséges bővebben fejtegetni, hogy a fenti módszerrel és tudományszemlélettel mesterségesen széttagoljuk, szétválasszuk a népi műveltség szerves egészét s önként mondunk le azoknak a belső összefüggéseknek a feltárási lehetőségéről, amelyek a néprajzi jelenségeket a mesétől, a szokásoktól a különböző tárgyi formákig összeforrasztják részben egymással, részben az emberrel és a társadalommal.

A „szellemi“ és a „tárgyi“ jelenségek a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással, egymást kiegészítik, s csakis a kettő egymáshoz való viszonyának feltáráásával ismerhetjük meg a társadalmi szabályok és törvények szerint élő történeti embert, a népet.

Gondoljunk arra, hogy a gazdálkodás nem egyszerű fizikai cselekedet, munka vagy szerszám alkalmazása, hanem a műveltség bizonyos fokán vagy formájában kultikus-mágikus cselekedetekkel van átszőve. A vetésnél a különböző vetőedények, vetőzsákok formája éppen annyira fontos, mint a vetés módja. A mag elszórása közben és után különböző kultikus cselekedeteket végez a magvető: például szótlanul vet vagy többször körüljárja — jelképesen bekeríti — a bevetett területet, hogy a gonosz szellemeket, ártó hatalmakat, a kártékony állatokat távoltartsa a vetéstől. Az ilyen és ehhez hasonló kultikus cselekedetek a műveltség bizonyos fokán és formájában teljesen egyenértékűek a fizikai cselekedetekkel, a munkával, a szerszámokkal. A nők munkája (aratás sárlóval, kendervetés), a különböző társalmunkak pedig a gazdálkodás társadalmi vonatkozásait tárják fel előttünk. Erdélyben a sárlóval arató, kendervető, szénagyűjtő nő még

⁴ A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője (1900). A folyóirat a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetének megfelelően címét többször változtatta. Legutóbb a Néprajzi Múzeum — Országos Magyar Történeti Múzeum Néprajzi Tára — Értesítője címen jelent meg.

⁵ A magyarság néprajza. Bp., 1941. I², 8. — Az első kiadás módszertani hiányosságaival e sorok írója foglalkozott [vö. Finnisch-Ugrische Forschungen XXVI (1939), 73—81].

annak a gazdálkodási korszaknak az emlékét őrzi, amelyben a nők végezték a földművelést. Az ősi földművelő nő azonban mindinkább háttérbe szorul s eredeti tevékenységi köréből csak az a munka marad meg, amellyel a termények közvetlen feldolgozását végzi el. Így a nők örölik meg a magot otthon vagy éppen Erdélyben még sok helyen a malomban is, ők végzik el a szitálást s a lisztből a nők készítik el az ételt.⁶ Mindezek a munkák ősi tevékenységi körük utolsó maradványai.

Hogy ez a kettősség — a tárgyi és szellemi, illetőleg társadalmi jelenségeknek mesterséges szétválasztása — elő ne forduljon, a magyar néprajznak elsősorban saját céljait, anyagának természetét és kiterjedését kell ismernie, — vagy közelebbről meghatározva: néprajzi gondolkodást, módszert kell érvényesítenie akkor, ha néprajzi feldolgozásra, néprajzi eredményekre törekszik. Nálunk eddig inkább gyűjtés és rendszerezés folyt; ez azonban még korántsem magyarázó, okfejtő eredményekre törekvő módszer. Kivételképpen jóformán csak mesekutatóink munkásságát, RÓHEIM GÉZA magyarázatait s azokat a morfológiai, részben nyelvtudományi és történeti eredményekkel is támogatott összehasonlításokat említhetjük, amelyeknek JANKÓ és BÁTKY vetették meg az alapját.⁷

A módszert kiépíteni nem könnyű feladat s ezért nem is hibáztathatók a gyakran mostoha körülmények között dolgozó elődök, hogy a módszer alapjait nem rakták le. A néprajzi kutatásban előljáró nemzetek — mint az angolok, amerikaiak, németek, finnek — tudósai is küzdenek a módszerekkel. Tovább építik, rombolják, tágítják az elődök elvi és elméleti célkitűzéseit, csakhogy minél jobban beleláthassanak a népi műveltség bonyolult megnyilatkozási formáiba s rajtok keresztül a népi lélekbe.

A több évtizedes gyűjtőmunka után, amelynek eredményei »A magyarság néprajza« immár három kiadást ért több, mint 1700 lapján nyugszanak, új célkitűzéseket kell felvetni a magyar néprajznak, hogy a gyűjtést kiszélesítse és elmélyítse vagy pedig az eddig gyűjtött anyagból új eredményeket fakasszon életre. Új célkitűzések felé már történtek kísérletek. Az egyik volt az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény megindítása⁸, a másik a Magyar Néprajzi Atlasz elkészítésének terve,⁹ a

⁶ Az elgondolásnak megfelelően írtam meg »A gyűjtőgető gazdálkodás, Az elvetett búzától a kenyérig [Bp., 1939]« című, a gyűjtésbe bevezető munkámat.

⁷ Róheim Géza, Adalékok a magyar néphithez. Bp., 1920; ua., Magyar néphit és népszokások. Bp., 1925. — Jankó János, A magyar halászat eredete. I—II. Budapest-Leipzig, 1900. — L. ezenkívül Bátlynak a magyarság házáról, az ivócsanakokról, az aratósarlókról szóló, a NéprÉrt.-ben megjelent részlet-tanulmányait s A Magyarság Néprajza I. kötetében az építkezésről és táplálkozásról írt összefoglalását.

⁸ Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény című sorozatban (szerk.: Ortutay Gyula) eddig a következő munkák jelentek meg: Ortutay, Fedics Mikály mesél. Bp., 1940. — Banó István, Baranyai népmesék. Bp., 1941. — Dégh Linda, Pandur Péter meséi. I—II. Bp., é. n. — Kovács Ágnes, Kalotaszegi népmesék. I—II. Bp., é. n.

Néprajzi Múzeum gyűjtőhálózatának meginduló kiépítése, megszervezése¹⁰ s nem utolsó sorban a Teleki Pál Tudományos Intézet keretén belül működő Táj- és Népkutató Intézetnek a középiskolás ifjúság érdeklődését felkeltő nevelő- és gyűjtőmunkája.¹¹ De úgylátszik, hogy ezek a kísérletek — jórészt a háborús viszonyok miatt — zátonyra kerültek és hajótörést szenvedtek, mint annyi sok szép vállalkozás a magyar néprajzban.

Ezek a kísérletek azonban már jelzik, hogy a módszereknek milyen irányban kell alakulniuk, követelményeket állítanak fel s szervesen próbálnak beleilleszkedni a néprajz egyes szélesebbkörű európai célkitűzéseibe.

A kísérletező lombikokat különösen két tudomány lángja melegíti. Ez a két tudomány a társadalomtudomány és a lélektan. Azok a rokon-diszciplínák, amelyek már a XIX. század végétől annyi termékenyítő gondolatot nyújtottak az általános néprajz művelőinek. Hiszen már tudományunk egyik legnagyobb alakja, BASTIAN ADOLF (1826—1905) azt hirdette, hogy a néprajz a társas viszonyban élő emberek tudománya.¹² BASTIAN szerint mindaz, amit a társas viszonyban élő ember létrehoz bizonyos lelki és társadalmi funkciók eredménye s éppen ezért a néprajzi jelenségek pszichikai vagy közelebbről társadalompsychikai alkotások.¹³ A társadalomtudomány SPENCER HERBERT (1820—1903) fellépésétől kezdve állandóan formálja a néprajzi gondolkodást s ma különösen az angol—amerikai etnológusok mind szorosabban kapcsolják tudományunkat a szociológiához. Ezt fejezi ki náluk a néprajznak gyakran alkalmazott „Social anthropology” elnevezése is. MALINOWSKI B. a néprajzot egyenesen társadalmi tudománynak tartja („Cultur anthropology is a social science”).¹⁴

A fiatal magyar néprajzos nemzedék kísérletezései közben jelent meg a klasszika-filológus MARÓT KÁROLYNAK egy részletvizsgálatokból (a Szentiván napi szokások) kiterelvényesedő tanulmánya. Ebben a rítusokból általános következtetést igyekszik levonni a néprajz minden területére, s megpróbálkozik a magyar néprajz jövőbeli célkitűzéseinek megrajzolásával is.¹⁵ MARÓT tanulmánya KATONA LAJOS több, mint

⁹ Gunda Béla, A Magyar Néprajzi Atlasz kérdése: NéprÉrt. XXXI (1939), 294—300; ua., Vorläufiger Bericht über den Atlas der ungarischen Volkskultur: Folkiv IV, 96—8.

¹⁰ Gunda, A Néprajzi Múzeum Országos gyűjtőhálózatának és kézirat-tárának munkája: NéprÉrt. XXXI (1939), 421—2.

¹¹ Morvay Péter, Az I. és II. Országos Középiskolai Táj- és Népkutató pályázat: Ethn. LIV (1943), 211—3. — Végh József, Táj- és népkutatás a középiskolában. Bp., 1942.

¹² Bastian A., Schöpfung und Entstehung? Jena, 1875. 136.

¹³ Vö. W. Mühlmann, Methodik der Völkerkunde. Stuttgart, 1938. 65.

¹⁴ Malinowski B. bevezetése Firth R. munkájában: We, the Tikopia. A Sociological Study of Kinship in Primitive Polynesia. London, 1936. XI. 1.

¹⁵ A magyar néprajzkutatás feladatai: Ethn. LI (1940), 273—308.; l. még németnyelvű tanulmányát: Zur Entwicklungsgeschichte der Volkskunde in Ungarn: Ungarische Jahrbücher, XVIII (1938), 123—52.

ötven esztendővel ezelőtt megjelent munkája¹⁶ óta az első törekvés, amely a magyar néprajz célkitűzéseit az általános etnológia távlatai felé próbálja előbbre vinni.

MARÓT szerint „a jelenség korát vagy eredetét éppen olyan másodrangú fontosságú keresni, amilyen elsőrendűen fontos lesz mindenütt a tényleges mastéleségének gondos számbavevése“ [274. l.]. MARÓT ezzel pálcát tör a történeti szemléletű kutatások felett. Igyekszik ugyan nem tagadni a történeti szempont fontosságát, de minden megállapítása és célkitűzése tulajdonképpen ahisztórikus. „Lelkünk subbiogikus összetevőinek — írja MARÓT — lényegtevő fontossága való s á g o s hagyományt és egyszerű á t v é t e l t tulajdonkép eleve nem is enged meg...“ [273. l.]. Minden folytatás, átvétel sajátosan másféle, mint az eredetije. Mivel „... a ritusszerű jelenségek d ö n t ő e n csak a sublogikus és nem a történelmi-okságos momentumok által lévén meghatározva — ezeknek igazi megértéséhez is nyilván k ö n n y e b b e n j u t h a t u n k a történelmi vonás megfelelő elhanyagolásával, a történelmi konstrukciók esetleg épp zavaró segítsége nélkül is, mint jutottak a mult század irányának képviselői azoknak az előtérbe helyezését“ [275. l.]. A ritusok megismerését „az élet-oldal felől, tehát a (lelki) »helyzet« dynamikájának analysisével“ kell megközelítenünk [275. l.]. MARÓT azután ritustanának eredményeit a néprajz egész területére kiterjeszti s azt tanítja, hogy minden jelenség úgy tekintendő és bírálendő el, mint a ritus. Mivel a „tárgyi néprajz“ körébe tartozó jelenségek is „többé-kevésbé szintén rendelkeznek »rituális« vonásokkal és a »szellemi néprajz« körébe sorozandók, sőt csak mint ilyenek tartozhatnak egyáltalán egy *ethnos* megismerését célzó tudományunkba“ [277. l.].

MARÓT, erősen HAMBRUCH, MÜHLMANN és SHIROKOGOROFF tanítására támaszkodva, megpróbálja meghatározni a néprajz fogalmát s néhány előrevetett pillantással körvonalazza a magyar néprajz jövőjét. MARÓT szerint a néprajz (etnológia-etnográfia) valami „biológiaiilag“ elképzelt tudomány, „bio“-ethnologia, s az emberiség tudásával, kultúrájával foglalkozik [280. l.]. Két lappal tovább azt mondja, hogy a tudomány tárgya maga a nép (*ethnos*). Feladata: „az emberi lét fizikai feltételei és az egyes ethnikus csoportokban létesülő funkcionális alkalmazkodások közötti ürt áthidalni“ [280. l.]. Általános beállítottsága a statikus és szerkezeti analógiák helyett a dinamikus és funkcionális tényezőkre irányul. A néprajzot érdeklő tények a „tárgy és (a létrehozó) szellem elválaszthatatlan egységéből állnak, mint az ember és környezete alkalmazkodásainak eredői“, — objektumai „csak funkcionális e l e v e n e n, mint egy alkalmazkodási folyamatnak, mint annak a szellemnek hordozói lehetnek fontosak, amely által létrejöttek, s amelyre ekként jellemzők“ [289. l.]. Majd másutt szerinte „a néprajz lényegében nyilván nem lehet más, mint megfigyelés és leírás, de főleg olyan feltűnően sajátos s mégis általános-jellegzetes közösségi vonásoknak és mozzanatoknak („szokásoknak“) a megfigyelése és leírása, amelyek éppen mint nemzetien sajátosak is, az Emberről való lényegismereteinknek meglepő vagy fontos

¹⁶ Ethnographia. Ethnologia. Folklore: Ethn. I (1890), 69—87.

kiegészítéséhez, esetleg tanulságos vagy jóljövő korrekciójához használhatók fel és felhasználandók“ [285. l.].

MARÓT alig követhető gondolatmenete, bonyolult fogalmazása mögül csak nagyon nehezen dereng fel az, hogy mit is ért tulajdonképpen néprajzon. Talán a fenti mondati azok, amelyek a legjobban sejtettetik az általa elképzelt tudományt, s annak módszereit. Éppen olyan nehéz megállapítanunk azt, hogy miben látja a magyar néprajzkutatás jövőjét. Hangsúlyozza ugyan, hogy a „lélektörténeti fajkutatás problémái igényelnek majd benne alaposabb tisztázást“, — „megköveteltetnek majd a világelképzelés, belső alkat, észjárás, stb. mai lélektani tudásunknak¹⁷ megfelelő újra tisztázásai“, — „az evolúciós és egyéb mesterkélt sorképzések, értékelések és fogalmi kategóriák magunk és a dolgok közé nem-engedése“, stb. [288. l.].

A tanulmány mindenképpen megérdemelte egy népszerű kiadást. Márcsak azért is, mert a néprajz magyar művelőinek körében az általános etnológia elvi és módszertani kérdései alig-alig részesültek megfelelő tárgyalásban.¹⁸ De a tanulmány még bonyolultan megfogalmazott formájában is élénk visszhangra talált. Mint az Ethnographia akkori szerkesztője tudom, hogy megdöbbenette a néprajzosok egyes rétegét, viszont — éppen a fiatalabb folkloreista nemzedéknél — MARÓT megállapításai munkatervet nyújtottak.¹⁹

MARÓT kétségkívül túloz és alapvetően téved, amikor elítéli a történeti irányú kutatásokat. Ma már GRAEBNER F., FOY W., ANKERMANN B. és társainak tanai s a műveltségi körökre vonatkozó kutatásai egyik legszebb eredményei tudományunknak. Ezek az eredmények természetesen nehezen foghatók fel azok számára, akik a klasszika-filológia területe felől próbálják megközelíteni tudományunkat, s olyan kalauzt fogadnak maguk mellé, mint az ezzel a kutatási iránnyal szemben teljesen elfogult MÜHLMANN W., akinek misztikus dogmatizmusát csak STERNBERG L. J. megokolatlan diktatórikus kijelentései²⁰ és FAHRENFORT J. J. lényegét nem látó elfogult megállapításai mülják felül.²¹

Az elítélő megjegyzések mellett azonban sokkal fontosabbak MARÓTnak azok a fejtegetései, amelyekkel a néprajzot igyekszik ki-

¹⁷ Magam szedtettem ritkítva.

¹⁸ Örvendetes kivételként — néhány multbeli törekvést, részleteredmények közlését nem tekintve — Solymossy [Az etnológia tárgyköre és módszere: Ethn. XXXVII (1926), 1–19] és Joó Tibor [Az etnológia újabb iránya: Magyar Szemle XXIII (1935), 352–63] tanulmányát említhetjük.

¹⁹ Banó, Baranyai népmesék: ÚMNGy, II. Bp., 1941. 12. — Vö. még Marót tanainak visszhangjára Dégh, Pandur Péter meséi. I. ÚMNGy. III. Bp., é. n. 12, 71. — Ortutay, Fedics Mihály mesél: ÚMNGy. I, 65, 67, 86.

²⁰ Sternberg L. J., Die Ethnologie der Gegenwart. Neueste Fortschritte, wissenschaftliche Strömungen und Methoden: Ethnologischer Anzeiger II (1927), 241.

²¹ Fahrenfort J. J., Tendentienze ethnographie. Mensch en Maatschappij. Groningen, 1926. II. 291–9. — Különbén Mühlmann módszertani munkáinak zavarosságára, következetlenségeire és a szerző tájékozatlanságára újabban Schmidt W. kosszabb tanulmányban mutatott rá [Untersuchungen zur Methode der Ethnologie I: Anthropos XXXV–VI (1940–41), 898–965].

emelni valamilyen statikus állapotából, s a jelenségeket „élettel“ telíteni úgy, hogy a dinamikus és funkcionális szerepükre is ráirányítja a figyelmet. MARÓT a dinamizmuson és a funkción nem valami kifelé ható, más életkörök, műveltségi tájak felé irányuló erőt, mozgást adó tulajdonságot, rendeltetést ért, hanem a jelenségek életszerű beilleszkedését az emberi közösségekbe. A jelenségeket nem a térben és időben kialakuló formáik, tulajdonságaik alapján igyekszik értékelni, hanem azáltal a közvetlen viszony által, amely közöttük és az Ember között fennáll. Ennél a szemléletnél a funkció és a dinamizmus lélektani érvényű s nem az etnológia koordinátáitól meghatározott. De lélektani utakon jár az anyag megismerése is, — hiszen maga MARÓT követeli a magyar néprajz jövőjének felvázolásánál egyes jelenségek „mai lélektani tudásunknak megfelelő újra tisztázását“ [288. l.].

Ezzel egyáltalán nem akarjuk a néprajzot lélek-, lélektan-ellenes tudománynak beállítani. Hiszen fentebb már utaltunk BASTIAN felfogására. A művelődéstörténeti etnológia képviselőinél is alapvető fontosságú a lélektan. GRAEBNER F. az etnológia fontos segédtudományának tartja. Hangsúlyozza, hogy a műveltségi jelenségek létrejöttének, a műveltségi folyamatoknak lelki feltételei is vannak. A műveltségi jelenségek belső, bizonyos tekintetben lelki meghatározottság függvényei s az átvételnél az átvevő nép lelkének megfelelő formaváltozások érvényesülnek.²²

Akár mennyire is szétágazóak MARÓT gondolatai, mindaz, amit igényel a néprajzi kutatás célkitűzéseinél igen termékenyítő lehet s közel áll ahhoz az irányhoz, amelyet RIVERS W. H. R. munkásságával meginduló funkcionális iránynak nevezünk.²³

²² Graebner F., *Methoden der Ethnologie*. Heidelberg, 1911. 108—9, 169.

²³ A funkcionális irány történetére l. Lowie R. H., *The History of Ethnological Theory*. New-York—London, 1937. 227 kk; Milke W., *Der Funktionalismus in der Völkerkunde*. Schmollers Jahrbuch, LXI. 1939. 513. kk; W. Mühlmann: id. munk. 160. kk. A funkcionális szemponjtjai érvényesülnek Bogatyrev P. munkáiban [pl. *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*. Túrócszentmárton, 1937]. — A „funkció“ kérdése — függetlenül a külföldi törekvésektől — többször felmerül néprajzi irodalmunkban is, de bővebb kifejtésére s néprajzi jelentőségének tárgyalására nem kerül sor. A funkció kérdését többször felveti tanulmányaiban Bátky [pl. *NéprÉrt.* XXI, (1930), 124; itt a forma és a funkció kapcsolatára mutat rá]. A funkció, a forma és a társadalmi állapot közötti összefüggésről sok értékes megfigyelést tartalmaz Fél Edit könyve [Kocs 1936-ban. Bp., 1941]. A mesélés, de nem a mese tartalmi elemeinek funkciójáról részletesen ír Kovács Ágnes fentebb idézett kalotaszegi mesegyűjteményében. Ortutay »Magyar népmesék« (Bp., 1937) című munkájában a funkció kérdése mint szociológiai fogalom szerepel, amit igazolnak az alábbi idézetek: A falu ábrázolásánál „amíg a szerkezeti kép megmutatta a különböző társadalmi, etnikai, települési, közösségi-egyéni, foglalkozási, kiterjedési, stb. erők mennyiségi és milyenségi viszonyait, addig a funkcionális kép ezeknek az erőviszonyoknak a falu életében való működését, funkcióját ábrázolja.“ „A funkcionális képben kapnak helyet elsősorban azok az irányító elvek, normatív eszmék, amelyek a különböző társadalmi rétegeket egymással összekötik, egymástól elválasszák“ [i. m. 54].

2.

Mielőtt arra felelünk, hogy mi a funkcionális néprajz, néhány olyan általános kérdést érintek, amely a néprajz fogalmát, tárgykörét világítja meg.

A néprajz az emberi szellem, az emberi munka termékeit, megnyilatkozásait, intézményeit vizsgálja, amelyet összefoglalóan műveltségnek nevezünk. Vizsgálja a természeti népek műveltségét éppenúgy, mint Európa, Kelet-Azsia hagyományosan paraszti sorban élő, ősfoglakozásokat folytató néprétegeinek műveltségét. Különösen addig a fokig, amíg a műveltséget a nép hagyományos belső organizmusa s nem a külső organizáló erők befolyásolják, alakítják. Éppen ezért már kérdéses az, hogy az amerikai, ausztráliai telepések, farmerek, az oroszországi kolhosz-parasztok irányított élete mennyiben tartozik a néprajzi vizsgálatok körébe. A néprajz nem elégszik meg a művelődési intézmények, formák, jelenségek egyszerű leírásával, hanem keresi az eredetet, vizsgálja a fejlődés, az alakulás módját, függetlenül attól, hogy ezek létrehozásában belső: lelki-szellemi vagy külső: földrajzi, történeti, gazdasági, társadalmi, stb. tényezők működnek közre. Nyilvánvalóan, hogy nem elegendhet meg a műveltségi jelenségeknek vagy magának a műveltségnek és földrajzi elterjedésének történeti (kauzális-genetikus) magyarázatával, mert a térbeli és időbeli elterjedésen kívül a jelenségnek, intézménynek stb., éppenúgy mint magának az egész műveltségnek bizonyos meghatározott szerepe, feladata, rendeltetése van a különböző társadalmi formákban, a történelmi, társadalmi és lelki ember életkörében. Az azonos műveltségi elemek, az azonos eredetű műveltség nem minden körülmények között teljesítenek azonos funkciókat. A funkciók térben és időben éppenúgy változhatnak, amint változnak a társadalom alkata, az ember belső szükségletei szerint. Ha a funkció megváltozott, az azonosság lényegében külső hasonlósággá alakult át, de az azonosság és a hasonlóság esetében is történeti rokonság állhat fenn. Ennek s azoknak az erőknek és folyamatoknak a felderítése, amelyek az azonosságot megbontották s a hasonlóságot létrehozták, — mindig vizsgálataink előterében kell állni. Azonosság esetében a történeti kapcsolat fennállása mellett a forma és funkció ugyanaz, míg a hasonlóság esetében a funkció már részben vagy egészben megváltozott, de a forma is alakulhatott.

Nézetem szerint csakis az így felfogott néprajz (etnológia) vezet el bennünket annak a népi sajátságnak, megnyilatkozásnak a feltáráshoz, amelyet *ember, lélek, mentalitás, népiség, ethnos* szóval igyekezzünk megjelölni, de amelyet olyan nehéz körülírni vagy meghatározni. A műveltség visszatükrözi a nép egész belső és külső világát, lelki-szellemi alkotóerejét, teremtőképességét éppenúgy, mint az életformáját befolyásoló földrajzi, társadalmi, gazdasági, stb. eröket s mindezeknek egymással való bonyolult összefüggését. De azokat a folyamatokat is, amelyeket ezek egymással való érintkezése, összeütközése kivált.

Az *ethnosban*, a *népiségben*, a *mentalításban*, stb. természetesen benne vannak a nyelvi és benne vannak a rasszantropológiai sajátságok is. A

nyelvi sajátságokat azonban az etnológiában, mint bizonyos műveltségi állapotnak és tulajdonságoknak a kifejezőjét kell felfognunk. A rassz-antropológia pedig ott és annyiban érdekli a néprajzot, amennyiben a rasszantropológiai tulajdonságok kialakulása, az antropológiai keveredések érintették magát a műveltség fokát és formáját. *Ezt a keveredést azonban semmiesetre sem biológiai, hanem történeti értelemben kell felfognunk és értékelnünk.*

Az ethnosnak, a nyelvi jelenségeknek és a rasszantropológiának így felfogott kapcsolatából világosan következik, hogy nem állhat meg az a MARÓTtól hangsúlyozott Shirokogoroff-Mühlman-féle felfogás, hogy az etnológia olyan elméleti tudományalkotás, amely az etnográfia (leíró néprajz), fizikai antropológia, a biológia és a nyelvészet alapjaira épül [MARÓT, i. m. 287. l.]. Az etnológia mint elméleti tudomány csakis a leíró néprajz, az etnográfia alapjaira épülhet. Az antropológia, a biológia, a nyelvészet sok más tudománnyal együtt mint segédtudományok járulhatnak hozzá az egyes néprajzi jelenségek értelmezéséhez. Ha ez másképpen lenne, akkor az etnológia elvesztené létalapját s törölnünk kellene az önálló tudományok sorából. De viszont az antropológia, biológia, a nyelvészet, stb. is a maga anyagával, célkitűzéseivel össze nem egyeztethető feladatot vállalna magára.

Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy ne vizsgáljuk a kapcsolatot a műveltségi, nyelvi és az antropológiai jelenségek között. Ilyen kapcsolatok vannak, amint ezt főleg a természeti népek körében, elsősorban Indonézia, Melanézia és Polinézia területén végzett kutatások igazolják.²⁴ De ezt bizonyítják MENGHINNEK a kőkorszakra vonatkozó, a művelődésfilozófiát érintő vizsgálatai is.²⁵

A nyelvészet és a néprajz közvetlen mélyebb érintkezésére azok a kutatások utalnak, amelyek alapját a kiváló indogermanista, MERINGER R. vetette meg a „szavak és tárgyak“ kapcsolatainak hangsúlyozásával. Az egyik eredetének, életének, jelentésének és jelentőségének megismerését a másik ismerete nagymértékben elősegítheti. A néprajzosok részéről ezt a szellemet képviselte számtalan összehasonlító tanulmányában BÁTKY ZSIGMOND.

A műveltség egésze, vagy annak egyes elemei történeti fejlődés és alakulás eredményei. De semmiképpen sem foghatjuk fel a műveltséget elemei pusztá halmazának,²⁶ s a műveltségi elemeket sem tekinthetjük csak egy bizonyos kor maradványának, térbeli és időbeli folyamatok képződményének. Az elemeknek²⁷ a műveltségen belül sajátosságos életük van, mintahogyan sajátosságos élete van az egész műveltségnek.

²⁴ A kérdés összefoglalása F. Speisertől: Melanesien und Indonesien: Zeitschrift f. Ethnologie, LXX. 1938. 463–481.

²⁵ Menghin O., Weltgeschichte der Steinzeit. Wien, 1931. 479 kk. Számunkra sok hasznos közeli gondolatot tartalmaz Menghinnek »Az uraltáji népek világtörténeti szerepe« című tanulmánya is [Archeológiai Értesítő XLII (1928), 23–38].

²⁶ Thurnwald Richárd, Az általános néprajz problémái: Ethn. LII (1941), 7.

²⁷ Elemeken itt éppen úgy értem a használati tárgyakat, mint az egyes szokásokat vagy társadalmi megnyilatkozásokat (anyagjog, levirátus, fonó, stb.)-

Ez a felismerés vezet el bennünket a funkcionálizmus kérdéséhez.

A funkcionális néprajz a műveltség belső összefüggéseinek a megvilágítására törekszik.²⁸ Feltárja azokat a kapcsolatokat, amelyek az egyes elemek, intézmények és a társadalom között fennállanak. Keresi azokat a műveltségen belül érvényesülő és ható erőket, amelyek a műveltséget életben tartják, alakítják s az elemeknek, jelenségeknek új és új értelmet adnak. A funkcionális néprajz mutat rá arra, hogy az elemek, a jelenségek nemcsak időben és térben változhatnak forma szerint, hanem ugyanabban vagy más-más társadalmi, etnikai közösségekben változhatnak funkció szerint is. Lehetséges, hogy idők folyamán a forma állandósul, de viszont a funkció megváltozik.

A funkcióváltozás olyan lényeges lehet, hogy a jelenséget többé nem a formai, tartalmi jegyek határozzák meg, hanem a közösséghez való viszonya. Ez vezeti MALINOWSKIT a mese, a legenda és a mítosz közötti különbség felismerésére. Mindhárom műfajnál egyezhetnek a tartalmi elemek, de a mese elmondása és hallgatása sokkal egyszerűbb társadalmi cselekmény, mint a rítusokkal és szertartásokkal összekötött, társadalmi szabályok szerint előadott mítoszé.²⁹

A funkcionális változások egész sora figyelhető meg a használati eszközök, a tárgyak világában. Egy-egy tárgyat eredeti rendeltetésétől eltérően igen gyakran kultikus-mágikus tulajdonságokkal ruházhat fel a folyton új és új relációkat teremtő és kereső emberi szellem. De ugyanaz a tárgy, jelenség egyidejűleg a legkülönbözőbb funkciókkal is rendelkezhet. A bumeráng Ausztráliában vadász- és harci eszköz, az Új Hebridákon és a Salamon-szigeteken kultusztárgy,³⁰ míg nálunk a gyermekek játékszere. Az egyszerű kőfejsze a Cook-szigetek egyikén (Mangaja) lehet szerszám, harci eszköz, sírkő, az egymással szövetséget kötőknél a szövetség megpecsételője s lehet végül bálvány is.³¹ Erdélyben a sarló még sok helyen az aratás eszköze, de ugyanakkor a méhkas mellé téve szúrósabbakká, bátrabbakká teszi a méheket (Domokos, Szolnok-Doboka m.), a háromszéki Uzonban a hirtelen meghalt ember hasára teszik, — ma már nem tudva, hogy milyen célból.³² De a halott mellé tették a sarlót a honfoglaló magyarok is.³³ Az ásó és a kapa mezőgazdasági szerszámok, amelyek azonban nemcsak a mezőre kísérik el az embert, hanem a másvilágra is. Kecskeméten az egyik honfoglaló magyar sírjában a térd mellett élével lefelé fordított ásót találtak. A baranyai Hegyhát magyarjai már körültekintőbbek, mint honfoglaló ősök, mert az ásót és a kapát nem teszik a sírba, hanem csak a haldokló kezét

²⁸ Milke, Über einige Kategorien der funktionellen Ethnologie: Zeitschrift f. Ethnologie LXX (1938), 482.

²⁹ Malinowski, Myth in Primitive Psychology. London, 1926. 26.

³⁰ Rivers W. H. R., The boomerang in the New Hebrides: Man XV. köt. London. 1915. 59. 85.

³¹ Thurnwald, Die menschliche Gesellschaft. III. köt. Werden, Wandel und Gestaltung der Wirtschaft. Berlin-Leipzig, 1932. 39.

³² A szolnokdobokai adatot saját gyűjtéséből, a háromszékit dr. Simon Katalin gyűjtéséből közlöm.

³³ Szendrey Akos, Az ősmagyar temetkezés: Ethn. XXXIX (1928), 23.

érintik meg vele.³⁴ A díszesen faragott székelőföldi, kalotaszegi guzsaly munkaeszköz, de ha a legény adja a leánynak, lehet jelkép is: kifejezheti azt a szerelmi viszonyt, amely a két fiatal között fennáll.³⁵

A funkcionális alkalmazkodások és változások során a szokások nemcsak eredeti formájukat, hanem eredeti értelmüket is elveszíthetik. A fonó ma munkaalkalom, a fiatalok szórakozási helye. De ha a benne lefolyó életet részleteiben figyelemmel kísérjük, a cselekményeket értelmezzük, arra jövünk rá, hogy sokkal több és mélyebb a fonó jelentősége.

A fonó a zárt, a titkos jellegű intézmények közé tartozik; azok közé az összejövetelek közé, amelyeken a nép természetfeletti nagy kérdéseit intézi el, földi, hétköznapi problémáit próbálja különböző varázscselekményekkel, szertartásokkal megoldani, belső világát feltárni. Míg a falusi ember mindennapi munkáját nyugodtan szemlélhetjük, addig a kultikus jellegű társadalmi összejövetelek nemcsak a falusi társadalmon kívül állók előtt maradnak rejtve, hanem a falusi közösség egyes tagjai, nemzedékei előtt is. Így a fonóban nem mindenki vehet részt. A magyar népterület több helyén a leányok fonóján kívül még külön fonói vannak a menyecskéknek, az idősebb asszonyoknak, ahol a munka lényegileg hasonlóan történik, de a játékoknak, a szórakozásnak más és más formája, értelme van.³⁶ A leányok fonójában a játékok, a dalok értelmét kutatva azt látjuk, hogy azok a párválasztásra, a jövődöbéli vőlegény, menyasszony, férj, feleség tulajdonságainak a megismerésére vonatkoznak. Idegen szem, nem a fonóhoz tartozó személy ezeket a „játékokat“ nem nézheti végig. A fiatalság hancurozása, élcelődése csak külső formájában, a kívülálló számára játék. Végső értelmük és jelentőségük sokkal több és mélyebb, mint amit mi a játék fogalmán értünk. Tovább vizsgálva a fonó életét azt látjuk, hogy a fonás menetét, idejét nemcsak a munka természete szabja meg, hanem kívülálló természetfeletti tényezők is. Így a szatmármegyei Csekén, Tunyogon nem fonják le az egész szöszöt, mert aki éjszaka üresen viszi haza a guzsalyát, arra rámászik a pucér ember, vagy az ördög. Hasonló szokás ismeretes a kalotaszegi Magyarvalkón.³⁷ A fonálnak az orsóra való különböző tekeredéséből következtetni lehet az érkező vendégre. Ha a fonók nem alkalmazkodnak a hagyomány előírta napokhoz, kár érheti a baromfiakat, baj lehet az egészséggel.³⁸

³⁴ I. h. 23–4.

³⁵ Malonyay Dezső, A magyar nép művészete II. A székelőföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete. Bp., 1909. 223. — II. A kalotaszegi magyar nép művészete. Bp., 1907. 173.

³⁶ A magyar fonóról I. Szendrey Zsigmond, Magyar népszokások a fonóban: Ethn. XXXIX (1928), 147–64.

³⁷ Szendrey Zs., Szatmár megye néphagyományai: Ethn. XXXIX (1928), 33. — Nagy Jenő, A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón (Kalotaszeg). Debrecen, 1938. 21.

³⁸ Szendrey Zs., Szatmár megye néphagyományai: Ethn. XXXIX (1928), 32–3.

Mindezekből következik, hogy a fonó jelentőségét nem érthetjük meg, ha csak a történeti kialakulását vizsgáljuk. A fonó értelme akkor világosodik meg előtünk, ha sikerült megállapítanunk a benne lefolyó megnyilvánulások eredeti értelmét s a megnyilvánulásoknak a fonón kívül eső vonatkozásait. Ezek a vonatkozások igen széleskörűek és jelentősek. A fonó, a fonás vonatkozásai érintik a házasság intézményét. Szabályainak megszegése előidézhetheti mítikus alakok bosszúját, betegséget, rontást okozhat. De példáinkból látjuk azt is, hogy a díszesen faragott guzsaly szintén érinti a házasságot, amennyiben jelképesen hozzájárul annak kialakulásához. A sarló kapcsolatban állhat az állatok tulajdonságának megvarázsolásával, az egyszerű köfejsze valami felsőbbrendű lény tiszteletével.

Az esetek különböző funkcióknak és funkcióváltásoknak a következményei. A funkciók adnak életet mindazoknak az elemeknek, jelenségeknek, amelyek egy csoport, vagy terület népi műveltségét felépítik. A funkciók mozgásba hozzák az elemeket és jelenségeket. Ha ezeket a mozgásokat a néprajz nem veszi tekintetbe az előtte lévő anyag merev, holt anyag marad. Anyagát kiszakítja abból az életformából, amelynek a megismerésére végeredményben törekszik.

A tárgyak különböző funkcióit figyelembe véve láthatjuk azt is, hogy az eszközökkel való közvetlen munkát nem elég technikai értelemben felfognunk, hanem ki kell terjeszkednünk azoknak a vonásoknak a megismerésére is, amelyek a használatot, magát az eszközt, a munka lefolyását, a kultusz, a varázslat területével kapcsolják össze. Amennyiben egy eszköz, tárgy s annak használata, a vele való munka érinti közvetlenül fizikai létünket, ugyanúgy érintheti, befolyásolhatja azt a kultikus világot is, amelyet az ember maga körül kiépített.

A munkaeszközök legnagyobb része hármass funkció rendszerben foglal helyet. Gazdasági, társadalmi és kultikus funkció rendszerben. Az, hogy a guzsalyt különbözőképpen (övbe dugva, kar alá szorítva, stb.) a fonál előállításánál használjuk, jelzi a guzsalynak a gazdasági funkciórendszerbe való tartozását. Mivel a cifrán faragott guzsaly ajándékozásával a legény a leány iránti vonzalmát fejezi ki, amely vonzalommal a házasság felé törekszik, a guzsalynak a társadalmi funkciórendszerben való jelentőségét kell elismernünk. De előbbi példáink során azt is láttuk, hogy a guzsalyon hagyott szöszmítikus alakokat csal elő; ez a hit a guzsalyt a kultikus funkciórendszerbe is beilleszti. A különböző guzsalyformák s a guzsaly különböző társadalmi és kultikus funkciói különböző áramlatok, hatások, állapotok eredményei. Létrehozhatta őket a közvetlen természeti, gazdasági, társadalmi stb. környezet. Származhatnak közelebbi vagy távolabbi műveltségi területekről s lehetnek régebbi vagy fiatalabb műveltségi rétegek maradványai.

Ha figyelemmel kísérjük a tárgyi világot, a népi műveltség kutatása közben alapos megfigyeléseket végzünk, a hármass funkciórendszernek szinte végnélküli eseteivel találkozunk.

Minden műveltség funkcionális egység s a műveltségen belül minden intézmény, jelenség, tárgy egymással szervesen összefügg. Szoros kap-

csolat van a műveltségi elem s a műveltség intézményei között. Az intézmény több elemet egyesít magába, azonos céllal és gondolattal. De ugyanazok az elemek más-más céllal, más-más intézménybe is beilleszthetnek. Ezt bizonyítja a sarló, a guzsaly, a kőbalta fenti példája.

A műveltségi elemek beletartoznak valamilyen intézmény keretébe. Ha a társadalmi, gazdasági és szellemi alakulás egy elem részére többé nem biztosít helyet az intézményekben, akkor azok az elemek nemcsak funkciójukat veszítik el, hanem kiszorulnak a műveltség egészéből is. Természetesen az egyes funkciók elvesztése nem történik egyszerre.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt, hogy a kiszorulás és minden funkcióváltozás egyúttal történeti folyamat is. A történeti folyamat nem mindenütt és nem mindenhol megy végbe egyenlő feltételek mellett s így nem hozhat létre azonos eredményeket.

Ha a funkcióváltozásokat történeti folyamatoknak is elismerjük, akkor el kell vetnünk MARÓT ahisztorikus felfogását, mert a folyamatok nemcsak lélektől-lélekgig mennek végbe, hanem térben és népek között is áramlanak. A dinamikus és funkcionális tényeknek éppenúgy megvan a maguk története, mint a statikus és szerkezeti analógiáknak s az előbbieket szintén lehetnek analógok. Tehát a funkcionális szemléletnél is érvényesülhet a történetiség elve. Ha igaz az a Marót-féle megállapítás, hogy minden folytatás, átvétel sajátosan másféle, mint az eredetije, akkor szükségszerű az egész folyamatot végigvizsgálni. Ez a vizsgálat pedig végeredményben nem más, mint történetileg is megragadható ok- és okozatláncolat felderítésére irányuló törekvés, függetlenül attól, hogy a folyamat térben, társadalomban vagy lelki alkatokban (esetleg mind a háromban) megy végbe.

Tudjuk nagyon jól, hogy nem elég egymástól távoleső műveltségeket vagy műveltségi elemeket összehasonlítani. Tanulnunk kell a társadalomtudománytól. Alapvetően fontos az egymásután következő állapotok összehasonlítása, amire a szociológiában COMTE AGOSTON (1798—1857) mutatott rá. De COMTE elgondolásában is benne van a történetiség tana. A tényleges jelen csak kifejlődésében, kialakulásában érthető meg. E nélkül a funkcionális erők működésére se derülhet világosság. Az erők működése szoros kapcsolatban áll a műveltségi elem eredeti rendeltetésével, annak múltjával, az elemet magába foglaló társadalommal s a társadalom alakulásával, de a nép lelki alkatával is. A lelki alkat különösen a 'babonásnak' nevezett cselekmények megítélésében játszik döntő szerepet.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az elemek, jelenségek „életét“, a közösségben való szerepüket lényegében annak a társadalomnak a sajátos szerkezete, működési törvényei is befolyásolják, szabályozzák, amely társadalomban a jelenségek, tárgyak, intézmények benne élnek.³⁹

³⁹ Vö. Gunda, Társadalmi tényezők és a népi műveltség alakulása: Erdélyi Helikon 1944. 373—84; ua., Társadalmi és gazdasági tényezők szerepe a magyar népművészet alakulásában. »A magyar lélek szolgálatában« című (Budapest, 1943) gyűjteményes munkában [81—8. l.]. Alapvető szempontokat

Éppen ebből is magyarázhatjuk, hogy a hasonló vagy azonos műveltségi elemek nem mindenütt és mindenhol eredményeznek azonos műveltségi formákat. A műveltségi formák szorosabb kapcsolatban vannak a természetes tájakkal és a történetileg kialakult népi csoportokkal, mint a műveltségi elemek, — de viszont a műveltségi elemeknek tájak és társadalmak szerint más és más lehet a jelentősége, funkciója. Ez a különböző funkció azután visszahat a műveltség egészére.

A természetes tájakkal és a műveltségi formáknak az egészen mély összefüggésére már ANKERMANN B. felhívta a figyelmét, amikor kimutatta, hogy az Indonéziából származó nyugatafrikai műveltség (jellemző vezérkövületei a nyeregtetős kunyhók, a rotangból font, fából készült pajzsok, a férfiak titkos társaságai, az emberevész szokása, stb.) azért vert gyökeret a Zambezi mentén, a Kongó-medencében s a guineai partokon egészen Szenegambiáig, mert trópusi, növényi jellegű műveltség. A keletafrikai szavannás területek akadályul szolgáltak a műveltség afrikai elterjedésének.⁴⁰

Ez az egy példa elég annak a megvilágítására, hogy a műveltség csak olyan természeti feltételek között élhet és működhet tovább, amely feltételek megegyeznek eredőhelyének természeti feltételeivel. Minél inkább változnak a természeti feltételek és körülmények, annál inkább változik a műveltség egésze is. De ezt nemcsak a műveltség vándorlásában figyelhetjük meg, hanem a helyben lefolyó műveltségi alakulások esetében is.

A Magyar Alföldön (Ecsedi láp, Sárrét) ismeretes pákász-halász, mocsári pásztor életforma a természeti feltételek megváltozása (mocsarak, vadvizek lecsapolása) miatt alakult át földművelő életformává.

Míg a természeti feltételek a műveltség tágabb értelemben vett morfológiáját befolyásolják, addig a szellemi-társadalmi feltételek a műveltség és elemeinek a funkcióját.

A műveltségi elemeknek a természetes tájakkal való kapcsolatát azon belül az emberi közösségekhez való funkcionális alkalmazkodását úgy állapíthatjuk meg, ha elsősorban ismerjük a műveltségi elemek elterjedését. Az elterjedés vizsgálata azonban nem lehet csak statisztikai jellegű felvétel, tekintettel kell lennünk a mindenkor meglévő különböző kölesönösségi viszonyok megállapítására is. Tudnunk kell azt, hogy olyan bonyolult jelenségeknek, mint a levirátus vagy szororátus, avatási szertartások, gyászünnepek, stb. statisztikai rögzítése igen

tartalmaz: Hobhouse L. T. — Wheeler G. C. — Ginsberg M., *The Material Culture and Social Institutions of the Simpler Peoples*. London, 1915. A szerzők részben azt bizonyítják, hogy a társadalmi állapot és az „anyagi műveltség“ között nem mindig áll fenn szoros kapcsolat. Szerény eszközökkel, használati tárgyakkal rendelkező népeknek bonyolult társadalmi intézményei lehetnek, de viszont a társadalmi állapotot visszatükrözi az anyagi műveltség. Az anya vezető szerepe nemcsak abban domborodik ki, hogy a gyermekeire felügyel, hanem fazekakat készít, gumókat, gyökereket gyűjt, amelyek sajtóságos anyagok, eszközök használatát teszik szükségessé.

⁴⁰ Ankermann B., *Kulturkreise und Kulturschichten in Afrika*: Zeitschrift für Ethnologie XXXVII (1905), 73.

problematikus.⁴¹ Ezért ezeket — a főleg társadalmi — jelenségeket KLIMEK ST., MILKE W., DRIVER H. E. és KROEBER A. L. által alkalmazott statisztikai jellegű vizsgálatokkal nem érthetjük meg a maguk teljes valóságában és funkcionális működésükben.⁴² A jelenségeket előbb le kell építeni elemeikre. Amikor KLIMEK a kaliforniai indiánoknál a sámánizmus elterjedését megállapította, tulajdonképpen csak kvantitatív vizsgálatot végzett, mert arra nem adott feleletet, hogy a sámánok milyen társadalmi és lelki feltételek szerint fejtik ki működésüket.⁴³ A működés tényleges feltételeinek vizsgálata, a közösségekben való szerepe túlhaladja a statisztikai módszerrel elérhető eredmények lehetőségét. Nézetem szerint sokkal tökélebb eredményt érhetünk el azokkal a vizsgálatokkal, amelyeket az európai néprajzi atlasz-törekvések képviselnek, — amikor t. i. elemeikre szétbontva vizsgáljuk az egyes jelenségek elterjedését. Ha az egyes térképlapokon nemcsak azt tüntetjük fel, hogy hol és mi van meg, hanem azt is, térképezzük, hogy az elemek miképpen működnek, a funkcionálizmus követelményeinek is nagymértékben eleget tehetünk. Megfelelő részletkérdések feldolgozásával kartográfikusan ábrázolhatók a működések folyamatai és feltételei is. Így a jelenségeknek nemcsak térbeli elterjedése, hanem térben és tájban a közösségekhez való viszonya is megállapítható.

Az itt érintett problémákkal távolról sem merítettük ki a funkcionálizmus kérdését. Csak néhány olyan szempontot ragadtunk ki ebből a néprajzi irányból, amely főleg könnyen érthető példákkal is igazolható. Az, hogy a funkcionálizmus tanai, ha nem is mindig az etnológiai gondolkodásnak megfelelően, érintették a magyar néprajzot is, ez csak azt jelenti, hogy bátran szembe kell néznünk a módszertani problémákkal, ki kell építenünk a magyar néprajz módszertanát és elméletét, mert így tökéletesebben megértjük az eddig gyűjtött anyagot, a jövő anyaggyűjtését pedig teljesebbé tesszük.

Erdélyben, ahol a különböző népeknek azonos és hasonló műveltségi javai vannak s ahol olyan változatos képet tárt fel a településtörténet, különösen szép eredményekkel járhat a funkcionális néprajz eredményeinek alkalmazása, de főleg akkor, ha a művelődéstörténeti etnológia célkitűzéseit, a történetiség elvét és tanát is alkalmazzuk feldolgozó, összehasonlító munkánk során.

GUNDA BÉLA

⁴¹ Mühlmann, i. m. 200.

⁴² Klimek S., Culture Element Distribution I. The Structure of California Indian Culture: University of California Publications in American Archeology and Ethnology XXXVII (1935), 1-70. — Driver H. E.—Kroeber A. L., Quantitative Expression of Cultural Relationships: uo. XXXI (1935), 211-56. — Klimek S. és Milke W., An Analysis Material Culture of the Tupi Peoples: American Anthropologist XXXVII (1935), 14. kk.

⁴³ Klimek, i. m. 26-8.